

Kremliaus propagandos naratyvų atspindžiai nesisteminiėje žiniasklaidoje

2022 m.

Publikacija parengta pagal Švedijos instituto finansuojamą projektą *Challenges of the independent Russian-language media in the Baltic Sea and Eastern Partnership regions*.

Išvadas

Rusijos žiniasklaidos ekosistema po 2022 m. vasario 24-osios pradėjo smarkiai keistis. Didelė dalis nepriklausomomis laikomų medijų¹ dėl sustiprėjusių represijų turėjo palikti šalį. Pavyzdžiui, žurnalistams ėmė grėsti 15 metų įkalinimo bausmė vien už Rusijos kariuomenės veiksmų Ukrainoje pavadinimą „karu“, pradėtas inkriminuoti „užsienio agento“ (rus. *иностранный агент*) statusas. Skaitmeninių teisių priežiūros organizacijos „Roskomsvoboda“ duomenimis, per pirmuosius šešis karo Ukrainoje mėnesius Rusijoje buvo užblokuota beveik 7000 interneto svetainių, įskaitant pagrindinių nepriklausomos žiniasklaidos priemonių svetaines².

Kartu ženkliai krito rusų pasitikėjimas internetine žiniasklaida, o tai neabejotinai turi neigiamą poveikį nepriklausomoms medijoms, kurios, išstumtos iš šalies, gali transliuoti tik internete. Joms neliko galimybių varžytis su valstybiniais televizijos kanalais, tokiais kaip „Pervyj kanal“, „Rossija-1“ ir NTV, kurie išlieka pagrindiniu informacijos šaltiniu daugumai šalies gyventojų. Tai patvirtina Levados centro duomenys, rodantys, kad 2022 m. rugpjūčio pabaigoje bendras pasitikėjimo oficialiąja žiniasklaida (spauda, radiju ir televizija) pasiekė aukščiausią kada nors užfiksuotą lygį – 41 % (5 % daugiau nei 2021 m.)³.

Nors rusų pasitikėjimas oficialiąja žiniasklaida auga, alternatyvios internetinės medijos vis dar bando iš užsienio pasiekti savo skaitytoją Rusijoje. Tam trukdo daugybė techninių ribojimų: blokuojamos ne tik nepriklausomos svetainės, bet ir socialinių medijų platformos. Rusijos gyventojai, norėdami pasiekti draudžiamas tinklavietes, turi naudotis VPN technologija. Tyrimų bendrovės „PrivacyCo“ svetainės Top10VPN.com duomenimis, šiuo metu kasdienė VPN paklausa Rusijoje yra 2000 % didesnė nei prieš invaziją⁴.

Dar karo pradžioje Rusija užblokavo socialinius tinklus „Facebook“, „Instagram“ ir „Twitter“, tačiau „YouTube“ tebėra prieinamas. „YouTube“ – viena iš nedaugelio platformų, kuriose rusams prieinama informacija be cenzūros. Todėl būtent joje pradėjo rasti nemažai populiarumo sulaukiantys rusakalbių kanalai, laikantys save opozicija Kremliaus režimui. „YouTube“ tapo pagrindine transliavimo vieta ir kai kurioms tradicinėms medijoms, tačiau daugumoje „YouTube“ kanalų dažniausiai rodomas autorinės laidos tipo turinys, kai pagrindinis kanalo autorius kiekvienoje iš laidų dalijasi savo įžvalgomis ir nuomone politinių aktualijų tema. Televizijos kanalo „Dožd“

licencijos praradimo Latvijoje pavyzdys ir jį sekusi Rusijos opozicijos reakcija rodo, kad tradicinės žiniasklaidos priemonės, Rusijoje suvokiamos kaip opozicinės ir pasitraukusios iš Rusijos į užsienį, ne visada yra suvokiamos taip pat už Rusijos konteksto ribų. „Dožd“ vedėjų ir redakcijos pasisakymai, kurie tapo licencijos panaikinimo priežastimi, rodo ir dominuojančio Rusijos opozicinio diskurso problemišumą santykiuose su išoriniu pasauliu.

Nesisteminės, per „YouTube“ platformą transliuojančios medijos gerokai skiriasi nuo įprastinių. Joms netaikomos jokios žiniasklaidos reguliavimo nuostatos, išskyrus pačios „YouTube“ bendruomenės standartus. Nėra ir redakcinės politikos filtro. Dėl šių priežasčių yra dar sudėtingiau nustatyti, kokių pažiūrų ar nuomonės laikosi vienas ar kitas informacinis kanalas. Be to, pats pasitraukimo iš šalies faktas ar turinio perkėlimas iš įprastinės erdvės į socialinę mediją jokios žiniasklaidos priemonės automatiškai nepadaro opozicinės.

Visa tai reikalauja atsakyti į klausimus, kaip veikia nesisteminės Rusijos medijos, koks yra jų santykis su klausytojais Europoje ir kokia jų vieta Vakarų žiniasklaidos ekosistemoje. Šioje publikacijoje dėmesys sutelkiamas į nesisteminę medijų formuojamą naratyvą apie Rusijos karą Ukrainoje, jo priežastis ir padarinius. Tikimės, kad ji paskatins tolesnius tyrimus ieškant atsakymų į iškeltus klausimus.

Rusijoje esama nemažai žiniasklaidos priemonių ir asmenybių, kurios liovėsi naudotis oficialiais visuomenės informavimo kanalais, kaip antai televizija ir spauda, ir įsiliejo į bendrą informacinę erdvę per „YouTube“ ir „Telegram“. Todėl tampa itin svarbi skyra tarp pozicijos ir opozicijos, kurių sau taiko nesisteminės žiniasklaidos priemonės. Šios publikacijos pradžioje Aleksandro Dugino lūpomis pateikiamas Rusijoje aukščiausiu lygiu pritarimą turintis pasaulėvaizdis, kuriam suteikta laisvė skleisti įvairiais nesisteminiais kanalais griežtai kontroliuojamoje informacinėje erdvėje, o vėliau – save opoziciniais vadinančių kanalų požiūris į karą, Rusijos politinę sistemą ir kitokias Rusijos perspektyvas. Šių dviejų pasaulėvaizdžių sugretinimas leidžia geriau pamatyti, kaip ir kiek ištis opozicinėmis save vadinančios žiniasklaidos ir nuomonės formavimo asmenybės yra nutolusios nuo „centro“. O antroje publikacijos dalyje analizuojamas kai kurių veikėjų, tarp kurių yra režimo paskelbtų „užsienio agentais“, pozicionavimasis kaip opozicijos leidžia aiškiau suprasti, kas Rusijoje laikoma opozicine ir nepriimtina nuomone.

1. A. Dugino rusiškojo imperializmo pagrindai

Aurimas Šimeliūnas

Tie, kurie mokėsi įvairiose švietimo įstaigose sovietiniais laikais, ko gero, prisimena istorijos vadovėlius, kurie buvo pavadinti „TSRS istorija“. Kaip žinia, tuometinio istorinio naratyvo ašis buvo Didžiosios spalio socialistinės revoliucijos data, t. y. 1917 m. lapkričio 7 d. Ji buvo laikoma pasaulinės istorijos lūžiu: pagaliau pirmą kartą vienoje iš valstybių nugalėjo socialistinė revoliucija ir iš kapitalistinių pančių išsilaisvinęs proletariatas kartu su valstiečiais ėmėsi kurti komunistinę santvarką. Vadovaujantis Karlo Markso idėjomis, tokia įvykių raida buvo neišvengiama, nulemta nekintamų dėsnų, pagal kuriuos vystosi istorinis procesas, ir ši revoliucija (iš tiesų tai buvo tiesiog perversmas) buvo pateikiama kaip šio proceso kvintesencija. Tai rodo ir TSRS istorijos vadovėlių pavadinimai: pavyzdžiui, „TSRS istorija nuo akmens amžiaus iki 1812 m.“ (tais metais įvyko Napoleono invazija į Rusiją, arba vadinamas Pirmasis Tėvynės karas) arba tiesiog „TSRS istorija nuo seniausių laikų iki 1917 m.“

Toks, mūsų akimis, sunkiai suprantamas požiūris išreiškė savitą ateistinį mesianizmą, pagrįstą Markso istorinio determinizmo koncepcija. Nesvarbu, apie ką buvo rašoma – akmens amžių, feodalizmo epochą ar Naujuosius laikus, šių vadovėlių naratyvas būdavo konstruojamas kaip palaipsnis žmonijos sąmoningėjimas komunistinės santvarkos link. Ši santvarka materialistinėje marksizmo perspektyvoje buvo savotiškas rojaus atitikmuo. Tiek šie vadovėliai, tiek visas ideologizuotos TSRS istorijos naratyvas formavo įspūdį, kad didieji iššūkiai – jau praeityje, bet kokie nepatogumai yra laikini ir savo niekingu buitiskumu nesulyginami su ankstesnėmis kartoms tekusiais išbandymais. Be to, šis naratyvas įtvirtino ir rusų tautos, kaip telkiančios ir vedančios į „šviesų rytojų“, idėją: juk būtent Rusijoje kilo pasaulinė revoliucija ir būtent čia buvo žengtas pats pirmas žingsnis žmonijos galutinio sąmoningėjimo kryptimi.

Vladimiras Putinas, sakydamas, kad TSRS žlugimas buvo didžiausia XX a. geopolitinė katastrofa, greičiausiai turėjo omenyje visų pirma jos, kaip valstybinio darinio, suirimą, tačiau tuo pat metu krachą

patyrė ir rusiškasis mesianizmas. Sociologinės apklausos rodo, kad praėjus daugiau nei trisdešimčiai metų nuo TSRS subyrėjimo nemaža dalis Rusijos gyventojų sovietinį laikotarpį prisimena kaip ramybės ir stabilumo metą, o po jo buvusį dešimtąjį dešimtmetį – kaip anarchijos ir smurto laiką. TSRS žlugimas ne tik išardė nusistovėjusius visuomeninius ekonominius santykius, bet ir reiškė visišką komunistinio ideologijos, kuria jie buvo grindžiami, pabaigą. Šiandien Vakarų keikiantys rusų šovinistai yra linkę pamiršti, kad šios ideologijos pabaigą vainikavo jos absoliutus moralinis krachas. Šiuo metu rusiška propaganda bandoma įteigti požiūrį, kad tuometinis vakarietiškos demokratijos politinių ir ekonominių modelių perėmimas buvo nulemtas išdavystės, apgaulės ar bent jau klaidos, nors iš tiesų būtent marksistinė-leninistinė ideologija buvo tapusi visuotiniu patyčių ir anekdotų objektu. Nors ir tebežvinginanti ginklais, TSRS buvo regima kaip žlugusi valstybė (angl. *failed state*), o už jos išsaugojimą tokios būklės, kokia ji tuo metu buvo, pasisakė tik visiškai marginalai. Mesianistinis sovietinės visuomenės su jos pagrindine rusų tauta žygis šviesios idėjos link buvo baigtas, prasidėjo nedarbo, infliacijos, organizuoto nusikalstamumo, ginkluotų regioninių konfliktų ir ideologinės nežinios laikotarpis. Vidinės ramybės arba, kaip buvo sakoma TSRS, „tikėjimo rytojumi“ laikotarpis pasibaigė.

Šiuo metu jau trečią gyvavimo dešimtį skaičiuojantis Putino režimas dėl savo požiūrio į vakarietiško gyvenimo kokybę leidžia įžvelgti tam tikrų paralelių su kai kuriose Papua Naujosios Gvinėjos pirmąkart bendruomenėse praktikuojamu kargo kultu. Šio kulto adeptai, matydami įvairias krovinius lėktuvais atgabenamas gėrybes, iš medžių šakų, kokospalmių lapų ir šieno pasigamina šių lėktuvų kopijas ir meldžiasi joms, siekdami dievų palankumo. Jų nuomone, dievai tas gėrybes siuntė jiems, tačiau lėktuvais skraidantys atvykėliai sugebėjo dievus apgauti ir gėrybes pasisavinti. Jie supranta, kad savadarbis lėktuvas yra klastotė, tačiau mano, kad klastotė yra ir tas lėktuvas, kurį jie kopijavo. Tiesiog toji klastotė nepalyginamai kokybiškesnė, todėl ateiviams pavyksta dievus apgauti.

Vadovaudamasis labai panašia logika Putino režimas formuoja valstybinius institutus. Kaip aborigenai nemato ryšio tarp technologijų ir sukuriamos gerovės, taip ir Putino režimas nemano, kad demokratiniai institutai turi kokį nors ryšį su visuomenės gerove. Dabartinėje Rusijoje yra parlamentas (Dūma), vyriausybė, Konstitucinis Teismas ir teismų sistema, savivaldos institucijos. Šios institucijos išoriškai yra panašios į egzistuojančias Vakarų demokratijos ša-

lyse, tačiau realus jų funkcionavimas skiriasi, kaip skiriasi iš palmių lapų pasidarytas lėktuvas nuo tikro – rinkimai masiškai klastojami, nei parlamentas, nei vyriausybė realiai neturi jokios politinės galios, nes visa ji sukoncentruota Putino rankose, teismų sistema neturi jokio savarankiškumo, o savivaldos organai formuojami iš viršaus. Tokia situacija Rusijoje nėra jokia paslaptis ir pateisinama argumentais, analogiškais tiems, kuriais naudojasi kargo kulto sekėjai – esą jokioje Vakarų šalyje nėra tikros demokratijos, visi politikai taip pat korumpuoti, rinkimai klastojami, rinkėjų balsas nieko nelemia, teismai negina silpnesniųjų, žiniasklaida yra visiškos cenzūros gniaužtuose, žodžiu, kalbant apie demokratinius institutus ir žmogaus teises ir laisves, viskas netgi blogiau nei Rusijoje, tiesiog vakariečiai šias klastotes taip meistriškai sukonstravę, kad išoriškai Vakarų visuomenės iš tiesų atrodo laisvos ir klestinčios.

Tokia nuostata Vakarų demokratijų atžvilgiu leidžia paaiškinti ir materialinės gerovės priežastis. Tiesiog jeigu Vakaruose nėra nei laisvės, nei demokratijos, o tik jų fikcija, tai šių visuomenių materialinės gerovės šaltinis yra kitas, būtent – kolonializmas, t. y. svetimų valstybių gamtinių ir žmogiškųjų išteklių eksploatavimas, iš esmės tai, ką pati Rusija darė per visą savo istoriją. Išvada peršasi pati – reikia grįžti prie senojo gerojo XIX a. imperializmo ir vadinamųjų tradicinių vertybių.

Žymus rusų publicistas Stanislavas Bielkovskis mėgsta kartoti, kad Rusija turi keturias problemas. Pirmos dvi visiems žinomos, o likusios – „kvailiai ir keliai“. Tos pirmosios, Bielkovskio teigimu, yra milžiniška Rusijos teritorija ir ją aptarnaujantis režimas. Įvairių Rusijos tapatybės ieškotojų ir formuotojų gretose dažnai girdima, rodos, Napoleonui priskiriama citata, kad geografija yra likimas (ar net nuosprendis). Rusiškajame ideologiniame naratyve yra polinkis milžinišką savo valstybės teritoriją, kurioje gausu gamtinių išteklių, tapatinti su asmeninėmis jos gyventojų savybėmis. Rusų šovinistiniame diskurse rusai dažnai vaizduojami kaip neva neapbrėpiamos sielos žmonės, pasižymintys išskirtiniu dosnumu ir empatija. Turint omenyje Rusijos totalitarizmo ir reguliarių ekonominių kolapsų istoriją, tokio požiūrio priežastis sunku suprasti netgi teoriškai, jau nekalbant apie jo apraiškas žmonių kasdieniame elgesyje. Tačiau rusiškoji nacionalistinė propaganda net ir tokį neatitikimą yra linkusi interpretuoti savo naudai. Pasak jos, bet koks bandymas racionaliai suprasti Rusiją yra pasmerktas dėl jos paslaptingo ir vitališko dvasingumo, nesuprantamo vakarietiškai mąstysenai.

Galimybė krauti milžiniškus turtus iš gamtinių išteklių eksploatavimo ir poreikis juos apsaugoti sukūrė savotiško vidinio militarizmo poreikį. Šiuo metu Ukrainoje kariaujanti rusų armija demonstruoja neefektyvumą, tačiau svarbu pabrėžti, kad iš esmės visos Rusijos jėgos struktūros savo prigimtimi yra orientuotos į vidinių konfliktų (tiek etninių, tiek socialinių) šalies viduje slopinimą. Rusiją galima laikyti tipine policine valstybe ir, ko gero, pagrindinis to požymis yra ne tik vadinamųjų jėgos struktūrų įtaka, bet ir jose dirbančių žmonių skaičius ir vaidmuo socialiniame gyvenime. Pasak publicistės Julijos Latyninos, dabartinėje Rusijoje nėra jokių galimybių iškilti tokioms asmenybėms (kad ir kaip kontroversiškai jas vertintume) kaip Elonas Muskas ar Steve'as Jobsas, nes jų verslus būtų perėmę ir tarpusavyje pasidaliję įvairių jėgos struktūrų vadai, o jie patys būtų atsidūrę kalėjime pagal sufabriuotus kaltinimus. Būtent ši terpė yra kaip niekur kitur palanki ne tik karjeros prasme, bet ir galimybėje piktnaudžiaujant tarnybine padėtimi susikrauti milžiniškus turtus.

Rusijos imperinėje mąstysenoje tiek kariuomenei, tiek įvairioms vidaus statutinėms tarnyboms (ypač susijusioms su žvalgyba) suteikiamas išskirtinis vaidmuo. Tai daryti leidžia tų tarnybų uždarumas. Ilgą laiką menamai itin efektyvių specialiųjų žvalgybos struktūrų (KGB, vėliau – FSB) ir nenugalimos armijos egzistavimas tarnavo tarsi savotiškas itin žemos vartotojiškos kultūros pateisinimas. Neva tai ir yra kaina už tai, kad sukurtas valstybę saugantis mechanizmas veikia tiksliai kaip šveicariškas laikrodis, kuriame dirba kvalifikuočiausi profesionalai, savo gebėjimais lenkiantys kino filmų herojus. Kita vertus, demonstratyvus militarizmas visą laiką stengėsi palaikyti įsitikinimą, kad Rusija yra nuolat apsupta priešų, siekiančių okupuoti jos teritorijas ir pasisavinti gamtinius išteklius. Pasak jo adeptų, šiandien, kaip ir ankstesniais imperiniais laikais, valstybės vietą pasaulyje lemia ne joje vykstanti mokslinė pažanga, stipri ekonomika ir išsivysčiusios technologijos, o teritorija ir ištekliai, tad jiems apsaugoti gyvybiškai būtina kuo didesnė armija.

Visi šie imperinės vizijos prieštaravimai, kylantys iš susidūrimo su XXI a. politinėmis realijomis, itin ryškiai atsispindi rusų filosofo Aleksandro Dugino kūryboje. Vakaruose jis dažnai įvardijamas kaip „Putino smegenys“ arba „pavojingiausias filosofas pasaulyje“, tačiau tokio požiūrio priežastimi veikiau reikėtų laikyti jo kūrybą tyrinėjančių Vakarų akademinio pasaulio atstovų bandymą perdėti sureikšminant tyrimo objektą išpūsti savo mokslinių tyrimų svarbą.

Svarbiausias paradoksas – kalbant apie Dugino filosofiją visada praleidžiamas esminis jos elementas ir, užuot bent kiek pasigilinus, apsiribojama Dugino pavadinimu fašistu. Tiesą pasakius, tokia laikysena yra gan adekvati, mat svarbiausią vietą jo kuriamoje rusiškojo imperializmo doktrinoje užima Martino Heideggerio, kuris pats tam tikru metu spėjo pabūti NSDAP nariu, filosofija. Tiesioginis Heideggerio filosofijos ryšys su nacių idėjomis yra nepaliojamas diskusijų objektas, tačiau pats faktas, kad būtent čia yra pagrindinis Dugino idėjų įkvėpimo šaltinis, labai pikantiškas. Viena esminių Heideggerio filosofijos sąvokų yra „Dasein“, verčiama kaip „čiabūtis“ (vok. *Da* – štai, čia; *Sein* – būtis). Heideggeris šia sąvoka išreiškė žmogaus egzistencijos esmę, kartu pabrėždamas pirminį individo ryšį su būtimi (*Sein*). O Duginas perimdamas sąvoką „Dasein“ pakeitė jos turinį. Heideggeriui šį sąvoką ir ją grindžianti filosofija žymėjo individą, o Duginas pabandė jį „Dasein“ turinį įtraukti rusų tautą ir toliau ją aprašyti heidegeriškąja maniera.

Gautą rezultatą jis pavadino „ketvirtąja politine teorija“, t. y. teorija, kuri turėjo tapti ankstesnių trijų – komunizmo, fašizmo ir ypač liberalizmo – atsvara. Fašizmas buvo sutriuškintas Antrojo pasaulinio karo metais, komunizmas žlugo 1991 m. kartu su SSRS, o liberalizmas šiuo metu patiria krizę, kurios bene pagrindiniai požymiai esantys Sorošo veikla ir LGBT judėjimas. Pasak Dugino, liberalizmo ideologijos subjektas yra individas, komunizmo – klasė, fašizmo – rasė arba nacionalinė valstybė, o jo sukurtos ketvirtosios politinės teorijos – tauta, kurią jis neretai įvardija kaip rusiškąją čiabūtį. Iš esmės tokį Dugino sumanymą galima laikyti gana nesudėtinga manipuliacija, nes jis sąmoningai nutyli, kad nurodyti tautą kaip centrinę ideologijos ašį itin būdinga fašizmui (jis sako, kad fašizmas koncentruojasi į rasę). Tačiau net ir išleidus iš akių šį nedidelį pagudravimą nesunku pamatyti, kad visa vadinamoji ketvirtoji politinė teorija yra ne kas kita, o neapibrėžtas fašizmas. Ne veltui anksčiau Duginas šias savo pažiūras yra apibūdinęs kaip nacionalheidegerizmą.

Taigi Dugino ketvirtoji politinė teorija iš esmės, be tų paties fašizmo, nepasiūlo nieko naujo – pasižymi itin agresyviu militarizmu, aukština pačių susikurtą tradiciją, lyderio kultą. Kalbėdamas apie tautos lyderį, Duginas jį įvardija kaip katechoną, kas išvertus iš senosios graikų kalbos reiškia „sulaikantysis“, t. y. tas, kuris gelbsti pasaulį sulaikydamas Antikristo atėjimą. Antikristas esą jau užvaldęs Vakarų – pradžioje jis išskaidė tautas ir šeimas į individus, o dabar ėmėsi individo dekonstrukcijos atsiedamas jį nuo tautos (pvz., per toleranciją), šeimos (pvz., per feminizmo judėjimą), kultūros (pvz., per universalių žmogaus teisių diegimą), amžiaus (pvz., plastinės operacijos), lyties (pvz., lyties keitimas), sąmonės (pvz., per dirbtinį intelektą). Būtent todėl pagrindinis katechono valdžios ramstis tegali būti stipri kariuomenė, kuri ir turi suformuoti visą politinį šalies elitą.

Kalbėdamas apie priešstatą su Vakarais, Duginas savo teorijoje pasitelkia vokiečių politinio filosofo Carlo Schmitt, kadaise irgi priklausiusio nacių partijai, žemės ir jūros konflikto koncepciją. Duginas apibūdina Rusiją kaip klasikinę žemės civilizaciją, kuriai būdingas tvirtumas, stabili hierarchija ir vertybės, dominavimas ir vystymasis sausumoje ir nuolatinė plėtra neatitrukstant nuo savo metropolijos. O jūros civilizacijai, kuriai Duginas visų pirma priskiria anglosaksų pasaulį, būdingos „išplaukusios vertybės“, chaotiška plėtra per įvairius žemynus, nestabili ir kaip banguojanti jūra besikeičianti politinė sistema, kurioje dominuoja ne horizontalūs, o vertikalūs ryšiai. Čia neegzistuoja autoritetai, nekintamos šimtmetės tradicijos ir vertybės, viską lemia asmens laisvė ir pinigai.

Dabartinio karo Ukrainoje kontekste, vis stiprėjant kalboms apie visišką dabartinės Rusijos Federacijos kolapso galimybę, ryškėja Dugino ir jį panašių rusošovinistinių imperininkų bandymai išaukštinti Rusijos kaip Bizantijos imperijos tradicijų tęsėjos, arba vadinamosios Trečiosios Romos, misiją. Visgi tai veikiausiai sietina ne tiek su Bizantijos imperijos klestėjimo laikotarpiu, kiek su jos žlugimu. Ilgą laiką pozicionavusi save kaip Romos imperijos teisių perėmėją, nuolatos konfliktavusi su Vakarais, kuriuos laikė savo principiniu priešininku, Bizantija ilgainiui prarado didžiąją dalį teritorijų, jos karinė galia nusilpo ir galiausiai ji tapo lengvu ne Vakarų Europos feodalų, o Rytuose sparčiai iškilusios jėgos, Osmanų imperijos, grobiu.

2. Kodėl kilo karas ir kas bus po jo? Nesisteminės Rusijos žiniasklaidos naratyvai apie karą Ukrainoje

Anton Achremov, Dorota Sokolovska

Atskirų asmenybių, dabar aktyvių redakcinėje žurnalistinėje veikloje arba „YouTube“, biografijos liudija nevienareikšmius santykius su Kremliumi⁵. Šiuo metu transliuodamos iš Europos, jos atsidūrė Vakarų šalių dėmesio centre. Vakarai iš Rusijos pasitraukusias nepriklausomas medijas vertina kaip jungtį su Rusija, kaip asmenis, kurie gali ką nors apie ją paaiškinti. Todėl svarbu atkreipti dėmesį, ką apie svarbiausius įvykius, visų pirma Rusijos karą prieš Ukrainą, kalba naujosiomis nesisteminėmis medijomis vadinamos žiniasklaidos priemonės.

Panagrinėjome, kaip pasirinktos nepriklausomos žiniasklaidos priemonės atsako į du iš pirmo žvilgsnio paprastus, bet esminius klausimus – **kodėl kilo karas ir kokią Rusiją jos mato po karo pabaigos**. Naujienų portalo „Mediazona“⁶ redaktoriaus atsakyme į šį klausimą įžvelgiama neišvengiamybė, mat prie invazijos į Ukrainą privedė pati Rusijos valstybinė struktūra ir jos susiformavimo istorija:

„Rusija, išgyvenusi dvi revoliucijas (1917 m. ir 1991 m.), iš esmės nepasikeitė. Juk abi revoliucijos baigėsi karinės-politinės valstybės atkūrimu. <...> Pagrindinė tokios valstybės funkcija yra apsauga nuo „grėsmių“, tiek išorinių, tiek vidinių. Nuolatos kylanti „grėsmė“ paaiškina karinio ir policinio aparato hipertrofiją, neproporcingai dideles išlaidas karinei pramonei, ekonomikos, švietimo ir kultūros militarizavimą. Pats Rusijos valstybės, kokią ją pažįstame, projektas numato periodinius karus ir represijas – jie įrodo „grėsmių“ realumą ir taip pateisina milijonų „silovikų“ ir jų privilegijų egzistavimą. Šiuo požiūriu karas prasidėjo tik dėl to, kad Rusijoje žlugo dar vienas modernizacijos bandymas.

Manau, kad pasitvirtino savaime išsipildanti pranašystė: Putinas manė, kad NATO ruošiasi pulti Rusiją, todėl pradėjo, jo manymu, prevencinį karą. Vien Putino mirtis ir (arba) pralaimėjimas kare su Ukraina nepakeis Rusijos valstybės struktūros. Manau, kad pokyčiai neįmanomi be branduolinių ginklų atsiskyrimo ir visų socialinių institucijų demilitarizavimo, pradedant mokyklomis, kuriose rusų berniukai, kaip ir prieš šimtą metų, mokomi, kad jie gimė būti kareiviais ir mirti už tėvynę.“

Iš šio atsakymo matyti, kad karo aiškinimas grindžiamas tam tikra neišvengiamybe – Kremliaus ekspansionistinę politiką ir karinę invaziją lėmė Rusijos politinė santvarka ir jos praeities patirtys. Ar tam buvo reikalingas Putino, kaip šalies lyderio (ar diktatoriaus), vaidmuo? Kad būtų įmanoma išsamiau išnagrinėti, kas apie karą, jo priežastis ir numatomą baigtį kalbama Rusijos nesisteminėse medijose, analizei pasirinkti daug populiarumo socialinėse medijose sulaukiantys autoriai transliuojantys autorinį, individualų turinį⁷. Taigi, publikacijoje orientuojamasi į pavienius nepriklausomas medijų autorius, plačiai kalbėjusius apie politines aktualijas, tiesiogiai susijusias su karu Ukrainoje. Šių asmenybių sąrašas pateikiamas publikacijos pabaigoje.

Atsakymai į klausimus, dėl ko prasidėjo karas ir kas bus su Rusija po jo, buvo įvairiaypiai, bet daugiausia paremti 4 aiškinimo linijomis:

1. Putino ir jo sukurto režimo specifika;
2. Rusijos žmonių vaidmuo;
3. demokratinės opozicijos vaidmuo;
4. demokratinės Rusijos (ne)galimybė.

Juos galima suprasti kaip elementus, kurių kiekvieno įvertinimas leidžia medijų kūrėjams formuoti platesnį pasakojimą apie karą ir Rusiją. Kad būtų patogiau, analizė bus plėtojama pristatant kiekvieną iš smulkesnių naratyvinių blokų.

Putino ir jo sukurto režimo specifika

Dažnai kaip esminė karo priežastis nurodoma būtent Putino persona, o ne Rusijos politinė struktūra. Aleksandras Nevzorovas šią mintį išdėsto trumpai: „Karas yra Putino kūrinys. Nebus jo, nebus ir karo“, referuodamas į tai, kad potencialūs Putino įpėdiniai, pavyzdžiui, Šoigu, karo tikrai netęs. Nevzorovo nuomone⁸, Putinas pradėjo invaziją skatinamas noro tapti „Žemės gaublio direktoriumi“ ir dėl savo beribio

sadizmo⁹, negalėjimo pasitenkinti kitaip, nei tik žudant ir naikinant. Panašiai apie karo neišvengiamybę kalba Markas Feiginas, atmesdamas nuomones tų analitikų, kurie sakė, jog permesdamas Rusijos kariuomenę prie Ukrainos sienos Putinas blefavo¹⁰. Kaip karo priežastį jis, panašiai kaip Nevzorovas, įvardija Putiną ir jo svitą.

Nevzorovas ir Feiginas palaiko personalistinį karo aiškinimą ir iš dalies nurodo į Rusijos lyderio kognityvinius ir galbūt psichinius sutrikimus¹¹, kaip padariusius didžiausią įtaką karinės operacijos pradžiai. Putinas, Nevzorovo žodžiais, yra netinkamas savo darbui¹² (rus. *профнепригоден*; šis apibūdinimas kartojamas itin dažnai) ir nemoka spręsti kylančių problemų, todėl ir „problemų“ su Ukraina neišsprendė. Pareiškęs, kad „būna prezidentų kvailių, o būna tokių, kuriuos suklaidina“¹³, Nevzorovas priskiria Putiną ir pirmai, ir antrai kategorijai. Nors Nevzorovas karo genezę sieja tiesiogiai su Putinu, jis plačiau nekvestionuoja, kaip toks asmuo kaip Putinas – korumpuotas, „nevisprotis“ ir psichiškai ligotas – galėjo tapti valstybės lyderiu.

Julija Latynina taip pat iš esmės laikosi personalistinio aiškinimo, nors Putino motyvaciją aiškina jo istorijos supratimu. Latyninos manymu, Putino pasaulio suvokimas yra iškreiptas ir orientuotas į praeitį, nors jis, be abejo, nuoširdžiai tiki tuo, ką sako. Putino akimis, pagrindinis jo priešas šiame kare yra JAV, o šio karo tikslas yra iš naujo apibrėžti pasaulio tvarką, įsigaliojusią po TSRS žlugimo, ir parodyti, kad JAV daugiau jos palaikyti negali.

Visgi tam tikrais momentais į Putino personą orientuotas naratyvas silpnėja, visiškai užleisdamas vietą politinėms ar istorinėms aplinkybėms. Pavyzdžiui, Donbasą Nevzorovas vadina Kremliaus projektu¹⁴ ir teigia, jog karas, kuriame nužudyta tūkstančiai žmonių ir sugriauta daugybė miestų, rusams „pažįstamas“ nuo Čėčėnijos karo laikų, tad jų ir nešokiruoja¹⁵.

Latynina Rusijos kariuomenės žiaurumus kare taip pat aiškina istorinėmis paralelėmis. Anot jos, Putino kariuomenė iš esmės yra stalinistinio tipo, masinė, suburta iš žemiausių sluoksnių. Jos manymu, masinės civilių žudynės Bučoje ir Iziume yra sisteminiai veiksniai, nulemti šios kariuomenės struktūros. Latynina brėžia paralelę tarp rusų karių veiksmų šiose gyvenvietėse ir sovietų veiksmų Rytų Prūsijoje Antrojo pasaulinio karo metu¹⁶. Putino kariuomenės karybos būdai panašūs į Stalino, tačiau būtent dėl to jis pralaimės karą. Putinas net panašiai neturi tiek žmonių, kiek turėjo Stalinas, neturėtų pakankamai ir visuotinės mobilizacijos atveju, be to, jis neturi reikiamos

pramonės. Kita vertus, Stalinas kariavo gaudamas didelę materialinę pagalbą iš Vakarų (priešingai nei Putinas) ir galėjo visiškai sunaikinti ištisus miestus, nes demografinė situacija leido juos greitai atstatyti ir apgyvendinti naujakuriais iš kaimo. Putinas tam neturi nei žmonių, nei išteklių, todėl griovimo pasekmės yra ilgalaikės. Jis neturi pajėgumų ką nors atstatyti ir dėl visiškos režimo korupcijos¹⁷.

Rusijos žmonių vaidmuo

Nagrinėjamų medijų autorių nuomonės apie Putino asmenį kaip pagrindinę karo priežastį (nebūtų Putino, nebūtų ir karo) didele dalimi sutampa. Kitaip yra su Rusijos žmonių vaidmens ir jų kaltės vertinimu. Pastebima, jog nagrinėjamos medijose formuojasi dvi stovyklos: tų, kurie sako, kad Rusijos žmonėmis yra manipuliuojama, jie yra nukentėję ir bejėgiai, ir tų, kurie teigia, jog rusams tenka tam tikra (moralinė) atsakomybė ir jie privalo imtis veiksmų.

Nevzorovas neabejotinai priskirtinas prie pirmųjų. Nors apie rusus Nevzorovas nekalba labai teigiamai (nurodo, kad rusams trūksta „orumo, teismo ir laisvės“¹⁸; rusų karius įvardija kaip „jaunus orkus, kurie išėjo karinio patriotinio rengimo mokyklą“¹⁹), jis laiko juos nukentėjusiais nuo „Putino fašizmo viruso“²⁰. Pats šio fenomeno įvardijimas kaip „viruso“ tarsi rodo, kad žmonės gali jį pasigauti, netyčia ar ne, tačiau nėra šių procesų bendradalyviai, kaltininkai ar atsakingieji už jį. Kitaip tariant, Rusiją užtiko liga, bet iš ko ir kodėl ji kilo, Nevzorovas neatsako.

Panašiai kalba ir Latynina. Jos nuomone, kolektyvinės atsakomybės taikymas visiems rusams yra nepriimtinas, nes pagrįstas ta pačia autoritarine logika, kuri nepripažįsta žmonių autonomijos ir individualumo. Latyninos nuomone, rusai yra tiesioginiai šio karo dalyviai, o vienas iš karo tikslų yra ir galutinis laisvės likučių likvidavimas pačioje Rusijoje, todėl tie rusai, kurie aiškiai pasisako prieš Putiną, negali būti laikomi atsakingais už jo veiksmus²¹. Kita vertus, Latynina pripažįsta, kad karas yra palaikomas daugumos rusų, tačiau pažymi, kad šis palaikymas yra pasyvus, neturintis mobilizacinio efekto, todėl tiek Rusijos gyventojai, tiek platesnis Rusijos elitas šį kartą, skirtingai nei Krymo atveju, savęs tiesiogiai su karu netapatina²².

Daug didesnį vaidmenį – ir kartu atsakomybę – Rusijos žmonėms priskiria antroji autorių grupė, tarp jų – Markas Feiginas. Rusija, pasak jo, nėra Kremlius, nes patys rusai nevaldo savo šalies – ją kontroliuo-

ja „iškrypėlių gauja“²³. Tačiau iš to kyla ir vienintelis rusų uždavinys – išgelbėti pasaulį nuo Putino²⁴. Pažymėtina, kad Feiginas kalba ne apie rusų kolektyvinę kaltę, o jų moralinę atsakomybę, kurią teks prisiimti karui pasibaigus (pavyzdžiui, pasirūpinus, kad po režimo griūties užimtos teritorijos grįžtų jų teisėtiems savininkams)²⁵. Be to, tokia atsakomybė nėra pasyvaus pobūdžio: Feiginas nurodo, jog režimą Kremliuje nuversti įmanoma tik prievarta – protestai Baltarusijoje parodė, jog taiki kovos forma nepasiteisina, todėl rusai turi imtis ne protestų, o ginkluoto sukilimo ar pasipriešinimo²⁶.

Apskritai diskusijoje aiškiai dominuoja Putino, kaip esminio karo iniciatoriaus ir kaltininko, išskyrimas, Rusijos žmonių vaidmens tema lieka antrinė. Feiginas vienintelis priskiria Rusijos žmonėms aiškią moralinę atsakomybę už Rusijos valdantįjį režimą ir jo veiksmus ir pareigą tą režimą pakeisti, o kiti medijų autoriai yra kaltės individualizavimo šalininkai, daugumą Rusijos gyventojų laikantys amorfine mase, kuri pati yra Putino režimo auka.

Demokratinės Rusijos (ne)galimybė. Ateities po karo scenarijai

Vertindami, kas bus su Rusija po karo, visi asmenys išsakė nuomonę, jog Putino režimas yra absoliučiai netvarus ir negali išsilaikyti ilgai. Pavyzdžiui, Latyninos nuomone, Putino režimas yra netvarus net autoritarizmo kontekste, nes sėkmingi autoritariniai režimai veikia iš esmės apšviestojo absoliutizmo principais (kaip pavyzdį Latynina pateikė Gorbačiovo laikų TSRS arba šiuolaikinį Kazachstaną), o Putino režimas yra korumpuotas, grįstas fašistiniais principais ir labai linkęs į archaizmą²⁷.

Visi aptariamieji medijų autoriai sutaria dėl būtinybės keisti dabartinę Rusiją – prievartos ar taikiu būdu, tačiau dėl jos demokratizavimosi galimybių abejoja. Pasak Feigino, „rusai gyvena š<...>oje ir yra gerai joje įsikūrę“, todėl pakeisti Rusijos gyvenimo kryptį būtų itin sunku²⁸. Kadangi pergalės kare nebus (tuo taip pat nėra vienas iš medijų autorių neabejoja), kils rusų frustracija, kurios „nesustabdys nei represijos, nei visuotinė baimė“²⁹. Feigino nuomone, ji bus nukreipta į vieną taikinį – patį Putiną. Tai gali tapti demokratijos užgimimo, kuris būtų įmanomas tam tikromis sąlygomis, prielaida³⁰. Pavyzdžiui, karui pasibaigus bus būtina užstoti kelią pakartotiniam oligarchijos suaugimui su biurokratija, o išvažiavusių „aparatchikų“ pinigus reikėtų sugrąžinti³¹. Panašiai kalbama ir

apie denacifikacijos procesą, kuris laukia Rusijos po karo³². Jam vykstant kiekvienas kratysis atsakomybės ir aiškins „nieko negirdėjęs“. Iš viso to kyla klausimas – ar rusams, turintiems propagandinę sąmonę ir trokštantiems „pergalės“, pakaks vien frustracijos tam, kad sukurtų visavertę demokratiją?

Nevzorovas į tokį klausimą atsako skeptiškai. Jo manymu, revoliucija Rusijoje nieko nepakeistų, nes šalies inteligentija ir toliau nori kvėpuoti „ta kultūra“³³ – turima omenyje fašistinė. Todėl karui artėjant prie pabaigos Rusija tik silpnės ir panašės į SSRS: tai bus ekonomiškai ir politiškai izoliuota valstybė, kurios pabėgėlių kitos šalys net nepriims³⁴. Putinui mirus ar žuvus, žmonės bus sutrikę, bet visgi turės išsivaduoti iš jo hipnozės; tikėtina, kad vyks iliustracija³⁵. Po karo žodis „Rusija“ taps fašizmo ir terorizmo sinonimu, kurį vėliau pasaulis pamirš dėl nereikalingumo. Kitaip tariant, po karo žlugs ne tik Putino režimas, bet ir Rusija kaip šalis³⁶. Verta pažymėti, kad Nevzorovo pamąstymai, nors ir skambūs, labiau primena pranašystes nei pamatuotus scenarijus – autorius retai pateikia argumentų ar savo svarstymų pagrindą. Rusijos ateitis vaizduojama tragiška ir niūri, tačiau nekalbama apie tai, kodėl, pavyzdžiui, Vakarų valstybės karui pasibaigus nenorėtų atnaujinti ryšių su ja.

Latyninos nuomone, visavertė revoliucija Rusijoje yra mažai tikėtina, tačiau įmanomas vidinis perversmas, nes jau dabar matoma, kad skirtingos valdžios frakcijos dėl visų nesėkmių kaltina viena kitą. Toks perversmas vis tiek gali sudaryti galimybių langą Rusijai pasikeisti. Jei perversmo visgi nebus, Rusija galutinai taps absoliučia diktatūra, kurioje negalioja jokia teisė. Tokiu atveju Rusijai, norint išeiti iš šios situacijos, gali prireikti ne vienos kartos³⁷. Latynina taip pat pažymi, kad nors prezidentas Putinas mano, jog atkuria Rusijos istorines ribas, nesvarbu, koks scenarijus ateityje lauktų pačios Rusijos, ji neteks visos įtakos už savo sienų.

Rusijos galimybę demokratizuotis skeptiškai vertina ir Ivanas Jakovina. Jo nuomone, Putino Rusija „apsuko ratą“ ir grįžta prie nepritekliaus, deficito, izoliacijos, skurdo, nuobodulio, o dėl beprasmiško karo patiria daugybę aukų. Jakovina teigia, kad tokiomis sąlygomis demokratijos perspektyva labai miglota, o labiausiai tikėtinas žmogus, kuris galėtų pakeisti Putiną, yra Ramzanas Kadyrovas, nes jis yra visiškai neinstitutionalizuotas asmuo, bet *de facto* turi savo kariuomenę ir prireikus nedvejodamas griebtųsi smurto³⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad visi keturi medijų autoriai sutinka, jog karas yra pralaimimas, o tai, jų nuomone, neišvengiamai turės neigiamų pase-

kmių Rusijos valdančiojo režimo tvarumui. Vis dėlto galimybė Rusijai demokratizuotis po pralaimėjimo vertinama kaip mažai tikėtina. Dėl netikėjimo demokratine Rusijos raidos perspektyva medijų autoriai, iš dalies išskyrus Feiginą, nereflektuoja, kokių prielaidų reikėtų šalies demokratizacijai. Rusijos ateitis tiek Putino režimo griūties, tiek jo išlikimo atveju įsivaizduojama vien niūriai.

Santykis su Vakarų pasauliu

I. Jakovinos požiūris į Vakarų ir jų reakciją į karą yra optimistinis. Jo nuomone, situacija dabar klostosi ne pačia blogiausia linkme. Anot jo, europiečiai ir JAV pagaliau pradėjo sakyti, kad svarbiausia yra laimėti, parodyti jėgą taip, kad niekas po Putino niekada nebandytų ko nors panašaus kartoti, ir pradėjo masiškai teikti ginklus Ukrainai. Be to, Jakovina pažymi, kad smarkiai sumažėjo Rusijos užsienio politikos įtaka. Anksčiau Rusija pozicionavo save kaip vieną iš pirmaujančių pasaulio galių, o dabar ji yra didžiausia tarp valstybių atsiskyrėlių – toje pačioje grupėje kaip ir Iranas, Kuba, Šiaurės Korėja, Venesuela. Toks kritimas daro įspūdį net Rusijos elito atstovams, kurie taikėsi galiausiai patekti į aukščiausius Vakarų sluoksnius, o dabar juos supa Šiaurės Korėjos generolai ir Irano ajatolai³⁹.

J. Latyninos požiūris į Vakarų yra kritiškesnis. Jos nuomone, Vakarai šį kartą reaguoja geriau nei 2008 m. arba 2014 m., nes bent supranta, kas yra agresorius, ir elgiasi ryžtingiau. Vis dėlto dalį kaltės dėl Putino pradėtos agresijos ji priskiria Vakarams, nes jie, ypač Europa, nepastebėjo grėsmės laiku, prekiaavo su Rusija net kai buvo aišku, kad šioji naudoja prekybą kaip politinį ginklą. Anot Latyninos, taip pat pervertinta JAV žvalgybos kompetencija, nes ji tinkamai neįvertino Ukrainos pasirengimo ir galimybių gintis ir dėl to atsisakė teikti Ukrainai ginklus dar iki karo, kai to prašė Zelenskis.

Vis dėlto Latynina, kaip ir Jakovina, sutinka, kad dėl Putino apsiskaičiavimo Rusijos įtaka pasaulyje smarkiai mažėja ir tuo naudojami tiek Vakarai, tiek kiti pasaulio galios centrai. Anot Latyninos, Putinas norėjo daugiapolio pasaulio, kuriame karinė galia sprendžia daugiau dalykų, o dabar tokiam pasaulyje pralaimi pats, nes tapo aišku, kad jo galia efemerinė. KSSO, kaip organizacija, iš esmės nesuveikė, todėl dabar Armėnijos ir Azerbaidžano konfliktą Jerevane malšina N. Pelosi, saugumo garantijas Kazachstanui teikia Kinija, o visa tai – Putino politikos rezultatas.

Dėl smarkiai mažėjančios Putino įtakos Ukraina taps svarbesne už Rusiją veikėja Rytų Europoje⁴⁰.

Kartu Latynina mano, jog vis pasitaikantis Vakarų veiksmų neryžtingumas paaiškinamas ir tuo, kad Putinas Vakarams iš tikro nėra tokia didelė problema, kaip jis pats save įsivaizduoja. Realios Vakarų problemos yra jų viduje, o su Rusija JAV ir Europa iš tikro beveik neturi ko dalytis. Tikrosios Rusijos priešininės yra Turkija ir Kinija, jos daugiausia ir laimi iš šio karo. Erdoganas ir Kinijos vadovybė yra protingesni už Putiną ir supranta, kad būtų savižudiška ryžtis tokiems destruktiviems veiksams, kokiems ryžosi Putinas. Dabar jie yra pagrindiniai naudotojai iš to gavėjai, nes pasaulio tvarka iš tikrųjų byra⁴¹.

Išvados

Karas tapo dideliu netikėtumu visoms nagrinėtoms medijoms, tai ypač matoma iš pirmomis invazijomis dienomis įrašytų laidų. Atrodo, niekas nesitikėjo, kad prasidės tokio masto konvencinis karas. Visgi laikui bėgant medijos sugebėjo prie to pokyčio prisitaikyti. Kadangi nesisteminė žiniasklaida prarado reikšmingą dalį klausytojų Rusijoje ir turėjo persikelti į užsienį, jos formuojamas naratyvas buvo atitinkamai nukreiptas į Vakaruose esančią auditoriją. Šios medijos tapo situacijos Rusijoje „aiškintojomis“ ir taip prisitaikė prie naujos situacijos.

Kalbėdamos apie Rusijos karą Ukrainoje visos medijos neproporcingai daug dėmesio skyrė Putino asmeniui. Jis vaizduojamas ne tik kaip raktinė (tai ir nuginčyti būtų sunku), bet vos ne vienintelė priežastis, kodėl šalis užpuolė kaimynę. Taip plačiai kaip Putino persona nenagrinėjama nei Rusijos politinė santvarka ir jos ydos, bet neieškoma priežasčių, kodėl toks žmogus apskritai galėjo iškilti ir užgrobti valdžią. Į karą dažnai žiūrima per „beprotiškumo“ prizmę, nebandoma analizuoti, kodėl Putinui galėjo *apsimokėti* jį pradėti. Dėl to formuojamas naratyvas yra aiškiai emocinio atspalvio, o į klausimą, dėl kokių priežasčių prasidėjo karas, išsamiau neatsakoma.

Neabejojama, jog artėja paskutinės Putino režimo dienos arba pralaimėjus karą, arba diktatoriui mirus ar žuvus. Tačiau dėl demokratinės Rusijos galimybių autorių nuomonės išsiskiria. Nevzorovas sunkiai įsivaizduotų, kad šalyje įvyktų demokratinė revoliucija – „rusiškasis fašizmas“ prasiskverbęs į viską, todėl permainos neįmanomos. Feiginas, Latynina ir Jakovina pasisako už institucinę demokratijos plėtrą, ta-

čiau nesutaria ir neplėtoja, koku būdu tai galėtų vykti. Vis dėlto nė vienas iš jų tiesiogiai nesiima svarstyti klausimo, ar Rusijos visuomenė apskritai yra pajėgi tvarkytis demokratiškai.

Taip pat įdomu, jog kalbėdami apie Rusiją po karo autoriai beveik nemini opozicijos ir nemato jos vaidmens „atkuriant“ valstybę. Tai susiję ir su platesne tendencija bei medijų formatu – pasirinktos medijos mintis pateikia padrikai, retai pateikia kokį nors pagrindimą. Daug idėjų pasakomos kaip savaime suprantamos, be to, dažnai šokinėjama nuo temos prie temos – pavyzdžiui, kalbant apie Rusijos ateitį beveik visiškai pereinama prie jos praeities aptarinėjimo, o nuo struktūrinių karo priežasčių nagrinėjimo – prie komentarų apie pasigailėtiną Rusijos kariuomenės būklę.

Taigi, nesvarbu, koku pjūviu nagrinėjamas Rusijos karas Ukrainoje, kiekvienas iš nagrinėtų autorių stipriai apeliuoja arba į istoriją ir istorines paraleles, arba asmeniškai į Putiną. Visi medijų autoriai daugiau mažiau turi į praeitį orientuotą įvykių aiškinimą ir personalizuotą režimo suvokimą ir depersonifikuoja „paprastą žmogų“, kuris politikoje yra bejėgis, negalintis pakeisti įvykių sekos ir būti už ją atsakingas. Nors pats karas smerkiamas, o Rusijos kariuomenės nusikaltimai pripažįstami, konceptualiai didelis autorių kalbėjimo trūkumas yra tas, kad jie nelabai radikaliai atsitraukia nuo oficialaus Rusijos diskurso – taip pat itin istoristinio, depersonifikuojančio Rusijos populiaciją ir pagrįsto Putino asmens kultu. Dėl to oficialusis diskursas nagrinėtiems medijų autoriams tarsi suteikia kryptį ir kartu apriboja jų kalbėjimą apie karą bei naudojamus argumentus.

Apie publikacijoje analizuojamas asmenys:

Aleksandras Nevzorovas – rusų žurnalistas, XX a. 9-ojo dešimtmečio pabaigoje išgarsėjęs kaip laidos „600 sekundžių“ autorius ir vedėjas. 1991 m. sausio mėn. per 1-ąjį centrinį kanalą buvo parodytas jo filmas „Naši“ apie 1991 m. sausio 13-osios įvykius Vilniuje. Filme buvo šlovinami Vilniaus OMON pareigūnai, kurie liko ištikimi SSRS po to, kai Lietuva paskelbė nepriklausomybę. Nuo 2006 m. – „Pervyj kanal“ generalinio direktoriaus patarėjas, 2012 m. tapo V. Putino patikėtiniu. 2022 m. balandžio mėn. Rusijos teisingumo ministerija įtraukė Nevzorovą į žiniasklaidos „užsienio agentų“ sąrašą, o gegužės mėn. – į Rusijos vidaus reikalų ministerijos ieškomų asmenų sąrašą.

Nuo 2011 m. A. Nevzorovas turi „YouTube“ kanalą **@NevzorovTV**. Jame kas savaitę rodo 2 pagrindines laidas („Nevzorovskie sredy“ ir „Napoval“), kuriose komentuoja naujienas arba ima interviu iš kitų ekspertų. Šiuo metu kanalą seka **1,96 mln.** žmonių, bendras kanalo peržiūrų skaičius siekia **505,2 mln.**

Markas Feiginas – rusų teisininkas ir advokatas. Dalyvavo teisiniuose procesuose ginant grupę „Pussy Riot“, I. Gorjačiovą ir Ukrainos kariškę N. Savčenko. 1994–1995 m. buvo Valstybės Dūmos deputatas. 2018 m. balandį iš jo buvo atimtas advokato statusas. Prieš 2008 m. prezidento rinkimus buvo M. Kasjanovo įgaliotasis kandidatas į Rusijos prezidento postą. 2022 m. balandžio mėn. įtrauktas į „užsienio agentų“ sąrašą.

Nuo 2021 m. kartu su Ukrainos prezidento administracijos vadovo patarėju A. Arestovičiumi rengia „YouTube“ transliacijas, kurios, Rusijai pradėjus invaziją į Ukrainą, tapo reguliarios (išeina 5–7 kartus per savaitę). Jo kanalas **@FeyginLive** turi **2 mln.** sekėjų, bendras kanalo peržiūrų skaičius – **623,8 mln.**

Julija Latynina – rusų žurnalistė ir politologė. Nuo 2001 m. – „Novaja Gazeta“ apžvalgininkė, taip pat laidos „Kod dostupa“ radijo stotyje „Echo Moskvj“ autorė. 2015 m. laidos eteryje teigė, kad dabartinė Ukraina yra dirbtinė valstybė ir kad XX a. pradžioje ukrainiečių kalbą vartojo tik neišsilavinusi visuomenės dalis. 2017 m. dėl grasinimų emigravo iš Rusijos. 2022 m. rugsėjo mėn. įtraukta į „užsienio agentų“ sąrašą.

2018 m. įkūrė „YouTube“ kanalą **@yulialatynina71**, kuriame ypač suaktyvėjo po karo Ukrainoje pradžios. Kanale skelbiami maždaug valandos trukmės įrašai, kuriuose autorė komentuoja naujausius įvykius. Kanalą seka **665 tūkst.** žmonių, bendras kanalo peržiūrų skaičius – **132,7 mln.**

Ivanas Jakovina – Rusijos ir Ukrainos tinklaraštininkas ir politikos apžvalgininkas. 2014 m. persikėlė į Ukrainą, rašė internetiniam dienraščiui „Lenta.ru“. Dirbo kanale „24 kanalas“ ir „Ukraina 24“, vedė autorinę laidą „Світгляд сьогодні“. Savo interviu jis kaltina Ukrainos žiniasklaidą nepakankamu profesionalumu. Jakovina tvirtina, kad ukrainiečių žurnalistai teikia vienpusišką informaciją ir netikrina duomenų, ir dėl to ukrainietiškus leidinius vadina „antrarūšiais“.

Savo „YouTube“ kanalą įkūrė 2012 m., jame kiekvieną savaitę apžvelgia politines naujienas. Komentuoja ne tik Rusijos ir Ukrainos, bet ir Vakarų šalių politikos aktualijas. Šiuo metu kanalą seka **915 tūkst.** žmonių, bendras kanalo peržiūrų skaičius siekia **303,1 mln.**

Šaltiniai

1. Ši sąvoka nepriklausomai vartojama plačiaja prasme ir apima ne tik redakcinę žiniasklaidą. Žurnalistinio turinio kūrėjams apibrėžti vartojama sąvoka „medijų autoriai“.
2. BBC, „Ukraine war: Russians kept in the dark by internet search“: <https://www.bbc.com/news/world-europe-63246153>, 2022-11-11.
3. Riddle, „How the war changed Russia’s media consumption“: <https://ridl.io/how-the-war-changed-russia-s-media-consumption/>, 2022-11-18.
4. The Wall Street Journal, „Shut Down by the Kremlin, Independent Russian Media Regroup Abroad“: <https://www.wsj.com/articles/shut-down-by-the-kremlin-independent-russian-media-regroup-abroad-11659010603>, 2022-07-28.
5. Bernardinai.lt, „Aleksandro Nevzorovo pilietybės ir tapatybės“: <https://www.bernardinai.lt/aleksandro-nevzoro-rov-pilietybes-ir-tapatybes/>, 2022-07-08.
6. Tekste minimus klausimus („Kokios yra karo Ukrainoje priežastys?“ ir „Kaip, Jūsų nuomone, atrodo Rusija po karo?“) publikacijos autoriai raštu uždavė kelioms didžiausioms nepriklausomoms Rusijos žiniasklaidos priemonėms. Į pateiktus klausimus atsakė tik „Mediazonos“ redakcija.
7. Publikacijoje nagrinėjami vaizdo įrašai, paskelbti socialiniame tinkle „YouTube“.
8. А. Невзоров, „Наповал. Путин, Украина, война, закон о фейках, кто придумал так бомбить и парад победы“: <https://www.youtube.com/watch?v=pfeHB11Qk48>, 2022-03-27.
9. А. Невзоров, „Невзоров. путин, садизм, патриотки, Украина, война, 9 мая «день победы» и сушки“: <https://www.youtube.com/watch?v=JRpCqWqN0Xw>, 2022-05-08.
10. Feugin News, „Война в Украине. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=VUokAxt54tl>, 2022-02-24.
11. А. Невзоров, „Заболевание Путина, суд, репрессии, революция, Захарова и Маша Шукшина. Наповал/Невзоров“: <https://www.youtube.com/watch?v=FGJVV9a70tA>, 2022-07-10.
12. А. Невзоров, „Невзоров. Наповал. Украина, война, Путин, красная кнопка. Заявление президента“: https://www.youtube.com/watch?v=98_R8cAd9_Q, 2022-02-27.
13. А. Невзоров, „Наповал. Буча. Расстрелы и убийства мирных граждан/военные преступления, Путин, газ, повышение цен“: <https://www.youtube.com/watch?v=xCDktnZEVsc>, 2022-04-03.
14. А. Невзоров, „Невзоров. Наповал. Украина, война, Путин, красная кнопка. Заявление президента“: https://www.youtube.com/watch?v=98_R8cAd9_Q, 2022-02-27.
15. А. Невзоров, „Невзоров. Наповал. Украина, война, Путин, красная кнопка. Заявление президента“: https://www.youtube.com/watch?v=98_R8cAd9_Q, 2022-02-27.
16. Ю. Латынина, „Юлия Латынина / Код Доступа /07.05.2022/ LatyninaTV“: <https://www.youtube.com/watch?v=aDqJS1p1I9M>, 2022-09-07.
17. Ю. Латынина, „Юлия Латынина / Код Доступа /18.06.2022/ LatyninaTV“: https://www.youtube.com/watch?v=2ldQKXr7n0c&list=PLFCc7vDsPVrg_hXsa3COsBuU1ys5_sm3h&index=126, 2022-06-18.
18. А. Невзоров, „Невзоров. Наповал. Украина, война, Путин, красная кнопка. Заявление президента“: https://www.youtube.com/watch?v=98_R8cAd9_Q, 2022-02-27.
19. А. Невзоров, „Невзоров. Украина. Бойня, Путин, Россия, фейки, санкции и конец. Наповал №90“: https://www.youtube.com/watch?v=b54EWa_807o, 2022-03-06.
20. А. Невзоров, „Невзоров. Прогноз на 2023, что ждет нас и что ждет их. Настоящий рейтинг Путина и народная любовь“: <https://www.youtube.com/watch?v=eOazW3zFWbE>, 2022-04-17
21. Ю. Латынина, „Юлия Латынина / Код Доступа /20.08.2022/ LatyninaTV“: <https://www.youtube.com/watch?v=IjZQ6jyoLJ0>, 2022-08-20.
22. Ю. Латынина, „Юлия Латынина / Код Доступа, во втором часу Марк Фейгин /23.07.2022/ LatyninaTV“: https://www.youtube.com/watch?v=8P70KQQRz0&list=PLFCc7vDsPVrg_hXsa3COsBuU1ys5_sm3h&index=150, 2022-07-23.

23. Feugin News, „Как помочь Украине?. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=uMHYyAFPXl4>, 2022-02-25.
24. Feugin News, „Сафари на олигархов. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=86QHltzStnw>, 2022-03-03.
25. Feugin News, „Коллективная ответственность. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=6Rqio3btgDs>, 2022-03-14.
26. Feugin News, „Лукашенко вступит в войну. Специальный стрим Марка Фейгина“: https://www.youtube.com/watch?v=OEorDR_CZo, 2022-03-20.
27. Ю. Латынина, „Юлия Латынина / Код Доступа /03.09.2022/ LatyninaTV/“: https://www.youtube.com/watch?v=tKcY2yM_me8&list=PLFCc7vDsPVrg_hXsa3COsBuU1ys5_sm3h&index=171, 2022-09-03.
28. Feugin News, „Война, пропаганда, цензура. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=BZr87NwNG0c>, 2022-04-23.
29. Feugin News, „Поражение Путина. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=EQIF6I3G6Cw>, 2022-03-31.
30. Feugin News, „Хитрый Чубайс. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=TNURqkrhTVg>, 2022-03-24.
31. Feugin News, „Хитрый Чубайс. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=TNURqkrhTVg>, 2022-03-24.
32. Feugin News, „Как помочь Украине?. Специальный стрим Марка Фейгина“: <https://www.youtube.com/watch?v=uMHYyAFPXl4>, 2022-02-25.
33. А. Невзоров, „Когда сдадут Кремль, главная ошибка пропаганды, хорошие русские, газ, Лепс и военные преступления“: <https://www.youtube.com/watch?v=6ehOgGlcn6E>, 2022-07-17.
34. А. Невзоров, „Когда сдадут Кремль, главная ошибка пропаганды, хорошие русские, газ, Лепс и военные преступления“: <https://www.youtube.com/watch?v=6ehOgGlcn6E>, 2022-07-17.
35. А. Невзоров, „Невзоров. Взятие Одессы, кто убьет путина, иноагенты, закат русской культуры и россияне в шоке“: <https://www.youtube.com/watch?v=qrtzmCYGmUM>, 2022-04-24.
36. А. Невзоров, „Невзоровские среды (маленькие). Путин, Украина, война, шизофрения, прозрение, Навальный“: <https://www.youtube.com/watch?v=NMgv4NgyPuc>, 2022-03-16.
37. Ю. Латынина, „Юлия Латынина / Выживет ли Россия? / LatyninaTV/“: <https://www.youtube.com/watch?v=-vlpToAWN40>, 2022-04-12.
38. <https://www.youtube.com/watch?v=cqV-MWmH0tY>
39. И. Яковина, „G7 банкротит Россию | США накажут Китай за помощь РФ | Обвал добычи Газпрома“: <https://www.youtube.com/watch?v=EYOW-J2e7kw>, 2022-06-28.
40. Ю. Латынина, „Юлия Латынина / Код Доступа в семь вечера /17.09.2022/ LatyninaTV/“: <https://www.youtube.com/watch?v=GpNMGFWC4Vs>, 2022-09-17.
41. Ю. Латынина, „Юлия Латынина / Код Доступа, во втором часу Марк Фейгин /23.07.2022/ LatyninaTV /“: https://www.youtube.com/watch?v=8P70KQQRrzo&list=PLFCc7vDsPVrg_hXsa3COsBuU1ys5_sm3h&index=150, 2022-07-23.